بێجگە لە گوتەی یادنامە، هەر بابەت و نوسین و هەواڵێک بڵاوبکرێتەوە، سەرپەرشتیاری ئەم بڵاوکراوەیە لێی بەرپرسیار نییە، ئامانجمان تەنها نوسینەوەی رووی راستی و یادەوەری جەنگاوەرە دێرینەکانمانە....

یادنامە

YADNAMA

سەرکەوت محەمەد فەتاح(جیهاز)

سەرپەرشتی بڵاوکردنەوەی دەکات

Amsterdam

Holland

بڵاوکراوەیەکی گشتییە یاداشت و یادەوەری دێرین دەگێڕێتەوە

ژمارە 7 25.Augustus 2019 25 ئابی 2019

سیناریۆی پشتی پەردە لە نێوان (٥) کیلۆمەتری و (٣٠) کیلۆمەتری ئەمریکا و تورکیادا

بەختیار شارەزوری و سەرکەوتی جیهاز

ئەگەر خەونی ئەردۆغان گەڕانەوە بێت بۆ هەوڵێکی مێژوویی و بیەوێ بەهۆی بۆشایی دەرکەوتنی داعشەوە و بەهاری عەرەبیەوە خەونە مێژووییەکەی ئەتاتورک جێ بەجێ بکات، ئەوا دەبێت پشتی پەردە بخوێنینەوە، ئەردۆغان دەیەوێ لە رۆژهەڵاتی ناویندا کورد نەتوانێ هیچ جوڵەیەک بە ئاقاری پێگەی نیشتمانی بوونی بگات و دەیەوێت کورد نەک هەر لە تورکیا بەڵکو لە هەر چوار پارچەکە، لە بۆتەی سیاسەتی خۆیدا بتوێنێتەوە (خەونی گەڕانەوە بۆ عوسمانی)، ئەگەر بمانەوێ لە رێککەوتنی نێوان ئەمریکا و تورکیا تێبگەین، کە هەسەدە دەیەوێت ناوچەی ئارام بە رێککەوتنی نێوان هەسەدە و تورکیا و ئەمریکا بێت و لە پێنج کیلۆمەتر زیاتر نەبێت و ئەمریکاش دەیەوێت لە پێنج بۆ چوارده کیلۆمەتر زیاتر نەبێت و تورک دەیەوێ لە سی بۆ چل کیلۆمەتر بێت، ئەمانە تا ئێستا لە بازنەی رێککەوتنی دروستکردنی ناوچەی ئارام دەخولێتەوە، بەڵام نهێنی پشتی ئەم رێککەوتنە ئەوە نییە کە لە میدیاکانەوە باس دەکرێت، چونکە ئێمە دەزانین تورک خۆی ئەگەر چی گوشار بکات کە پێشتر بە درێژایی ٩٩ ساڵ کردویەتی هیچی پێناکرێت، بەڵکو لە دەرەوەی ئەم رووداوانە دەستەڵاتەکان دەجوڵێن، واتا ئەوەی تورک دەڵێ مەرج نیە جێبەجێ بکرێت و ئەوەشی کورد دەڵێ مەرج نییە جێبەجێ بکرێت، بەڵکو بەرژەوەندی وڵاتانی زل هێز و فرۆشتنی کارتەکانیان رۆڵ دەبنێت، کە دەتوانین لەم چەند خاڵەدا روونی بکەینەوە:

1 . ئەمریکا لە چەند سەرێکەوە پێویستی بە تورکیایە و لەچەند سەرێکەوە شەڕی دەکات، بۆ نموونە پێویستی بە تورکیایە وەک کریار لە روسیای دوربخاتەوە بەتایبەت دوای ساروخی بەرگری (S-400) و پێویستی بەتورکیا وەک رێگەی گواستنەوە و جیوپۆلەتیک و ئابوری و ئاوی شرین و بازرگانی و پێگەی جیوپۆلەتیکی سەربازی و جوگرافی لەگەڵ ئەمەشدا دژیەتی، لەبەر ئەوەی رێککەوتنی هەیە لەگەڵ چین بۆ رێگەی ئاوریشمی و یەکێکە لە کریارەکانی چەکی روسی و پاڵپشتی داعشی کردوە و بنکەی ئەرجەلیک نەیهێشت بەکار بێنێ و لە ناتۆ پابەند نیە بە بنەماکانی رێککەوتنەکانەوە و کێشەی قەشە ئەمریکییەکە، هەموو ئەمانە وا دەکەن رێککەوتن لە نێوان تورکیا و ئەمریکا کارت بێت، بەرامبەر یەکتر و دەیانەوێ لە خاڵێکدا بگەنە رێککەوتن.

2 . تورکیا لە دیدگای بەرژەوەندی دوسەرەوە پەیوەندییە هەنوکەیی و مێژوییەکانەوە دەڕوانێتە ئەم ناوچە ئارامە، بە پێچەوانەوە ئەمریکا کەیسی سەرەکی لەم رێککەوتنانەدا.

2 بڕوانە ل

سیناریۆی پشتی پەردە

پاشماوەی لاپەڕە 1

مەلەفی سوریا و حەلەب و موسڵ و کەرکوکە و دوا جار ئەمریکا ئامادە نابێت بچێتە ژێر باری داخوازیەکانی تورکیاوە، چونکە تورکیا خاڵی سەرپێچی زیاترە لە خاڵی هاوئاڕاستەیی لەگەڵ ئەمریکادا و تا ئێستا لەژێر قەیدی ئەمریکادایە، بۆیە ئێمە وای دەبینین دوا جار تورکیا ڕازی دەبێت بە مەرجەکانی ئەمریکا، چونکە ڕوسیاش پشتیوانی ئەمریکا دەکات، لەبەرامبەر کارتی سوریا، واتا کارتی سوری ڕوسی لەبەرامبەر کارتی ئێرانی عێراقی بۆ ئەمریکا.

3. ڕوسیا و ئەمریکا هاو ئاراستەن لە دروستکردنی سوریایەکی یەکگرتوی فیدراڵدا و کوردیش ڕازیە بەم مەرجە ، بۆیە ئەمریکا کارێ ناکات حکومەتی ناوندی سوری پێ ی ڕازی نەبێت.

4. دوا جار ئەمریکا بە شێوەیەکی کاڵ تر تورکیا بە خەتەر دەزانی وەک ئێران ، بەوەی دژایەتی کردنی بۆ بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا لە هەڵکشان و داکشاندایە و جێگر نیە بەتایبەت دوای گەمارۆی زیرەکی ئەمریکا بۆ سەر ئێران.

5. کورد لەم نێوەندەدا دەکەوێتە سەر هێلی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا ، باشترین کارتی بەهێزی دەستی ئەمریکایە و هیچ بەرژەوەندیەک گەورەتر نییە لەوەی کورد بەتەواوەتی بدات بە کارتێک، تەنها لە خراپترین حاڵەتدا بەشێکی دەدات وەک عەفرین.

6. ئەمریکا دەیەوێت عێراقێکی بەهێزی ناوەندی سەر بەخۆی و سعودیە بونیات بنێ، بۆیە کەیسی کەرکوک و موسڵ وەک خەتی سور وا دەبێت بۆ تورکیا.

دوا جار ناوچەی ئارام دروست دەکرێت و تورکیا ڕازی دەبێت بەوەی ئەمریکا و ڕوسیا لە بەرژەوەندیاندایە بەتایبەت لە ڕێککەوتنی ئەستانە، ڕوس گوتی بەدوای بەرژەوەندیاندا دەگەڕێن لە سوریا، هەرچی ئەمریکایە دەیەوێت تورکیا بە ڕەزامەندی خۆی ڕازی بکات ، بۆ تورکیا دیسان هەمان مێژو دووبارە دەبێتەوە، کە خەونی ٩٩ ساڵەی پێش ئێستای ئەتاتورک بووە، ناتوانی خەونەکەی بهێنێتە دی، لەهەر چوار ناوچە ئارامەکە، دەکرێت چەند خواستێکی بێتە دی بەڵام بە گشتی ناتوانێ.

یادی گوزەشتە

پیرەمێرد

پار و پێرار کردبوومانە پیشە، ڕۆژی جومعان ئەچووینە گوێ زەڵم، هەم سەیران و هەم ڕاومان ئەکرد. ڕاویش، نێچیری هەوا و ماسیی ناو ئاو. نێچیری هەوا زۆرتری پۆڕ کە ئەو دەشتە بە گوڵبانگی "کناچە، کناچە" ئەهێنێتە فەڕ و جێنیشینیی کچە جافە نازدارەکانی پێشوو دەکەن. ملۆزمێکیان لێ پەیدابووبوو، تەقە لە تفەنگیەوە ئەهات، ئەوان یەکودوو باڵشکاو و لەخوێناگەوزاو ئەکەوتن، بە دەستە قاچبەستراو ئەهاتنەوە بۆ دیاریی شار. ئەو ڕاوکەرە بێئامانە گەیاندبوویە پەرەسەیێک، باڵداری لە ڕووی زەمیندا نەهێشتبوو، خەریک بوو نیسری تائیری ئاسمان و کەڵەشێرەکەی عەرشیش بە گوللە بێنێتە خوارێ! جارێ وا تەراندوویانە، ڕەهەندەی هەولێریان کردووە. بزانین ماسیکوژەکان چییان بەسەردێ؟ بەڵام ئەوان لە پێشدا ڕەهەندەییی خۆیان کێشا و ماسیش، خوا تەنها بۆ خواردنی داناوە "لحما طريا." لەم ڕاوە ئەوی بە من بڕاوە، کە گەییمە ئەو مەڵبەندەی کەناری زەڵم و شوێنهەواری ماڵەگەورە، جۆشی گریانێکە کە فرمێسکم ئەدا بە ئاوا و ئەو گریانە تەسەللایێکی دڵی غەمبارم ئەبەخشێ. هەندێ جار لەو کۆنەهەوارە چاو لێکئەنێم: ئەو پەرییە باڵابەندانە کە سەجەلەکێشیان پەریخان و خانمیخانمان بوو، دێنەوە پێش چاوم. ئەو دەشتە کە سەراپا ڕەشماڵی تیا هەڵدرابوو و مەولەوی نەقشی ئەو چیهرە جوانانەی لە دڵدا کردووە، ئەفەرمووێ:

وەک چیهرەی خەیاڵ ڕوخسارەکەی خۆی
لە توێی پەردەی دڵ، پڕ ئاخ و پڕ ئۆی
نووری ڕووی دەرخست، شای سەوسەنخاڵان
کەم کەم لە گۆشەی لای سیاماڵان
لە توێی تاریکیی شەدەی گوڵگوڵا
لەتافەت وەک ئاوی حەیات هەڵقوڵا

ئێستا لەو شوێنە و لە شوێنی ئەوان، دڕک و داڵ و قەل و داڵە.

سا بۆچی سۆمای دیدە تارنەبێ
زیندەگیم لە لا ژاری مار نەبێ

زۆرتر لەو مەڵبەندەدا ڕەحمەت بۆ وەلی دێوانە ئەنێرم، کە بە سەودای شەمەوە ئەناڵێنێ و ئەڵێ:

دەلیل شەم نەدیت
چوویتە دوواوان دەلیل شەم نەدیت
کۆچی خێڵخانەی ئێلی جاف نەدیت
سەرداری ڕەندان، سەوڵی صاف نەدیت
ڕووم کردە گوێ زەڵم، شوێنی نازداران
جێستارەی صوبح، هەواری یاران
هەوارانی چۆڵ، یەکسەر وێران بوو
تەنها بایەقوش لە جێی ئەوان بوو

لە هەموو زەمزەمەی تافی صافی زەڵم و نێرگسەجاڕی بەهار خۆشتر، ئاهـ چی بکەم؟ خۆ وەختی خۆی فۆتۆغرافچییێک نەبووە، ئەو هەوار و دەوار و نازدارانە و ئەو سەرئێڵ و سەرداری عەشیرەت و حوکمدارانە ڕەسم بکێشێ، تا بزانێ ئەم خاکی پاکی ئێمەیە چیی تیا هەڵکەوتووە و چ قابلییەتێکی هەیە!

(سەرچاوە: ڕۆژنامەی "ژین"، ساڵی ١٥، پێنجشەموو ١٩٤٠/١١/١٥، ل٣-٤.) پیرە میرد

چۆن بۆ یەکەمجار و دواجار شەهید جەمالی عەلی باپیرم بینیی..؟ حەسەن هەڵەبجەیی

لەساڵی 1981لە کەرتی سێ ی هەرێمی یەکی ئەوکات پێشمەرگە بوم ،ئەنجائەوسا زوزو بەهۆی شەڕی ناوخۆوە ئێمە واتە پێشمەرگە کانی شارەزور شارە زورمان جێدە هێشتو ملمان ئەناوئەچوین بۆشارباژێڕی سەخت ئاخرهەر بەڕاستی ناوچەی شارباژێڕ ئەوساڵانە هەمیشە قەڵای ئارامی یەکێتیی نیشتمانیی کوردوستان بوو. دیارەمن ناڵێم سەد لەسەدی خەڵکە کەی شارباژێڕهەموی یەکێتیی بوون، بەڵام بەدڵنیاییەوە لە هەمو ناوچەکانی تر زیاتر دۆستانی یەکێتی لەو ناوچەیە بوون، ئەگەر چی وەک دەزانین یەکەمین مەفرە زەو یەکەمین دەستەی چەکداری یەکێتیی لەسەرەتاوە خەڵکی هەڵەبجەو شارەزوری ئێمە بوون ولە هەڵەبجەوە یەکەمین چەخماخەو یەکەمین تەقەی تفەنگ درا بەگوێ دەسەڵاتی ئەو ڕۆژگارەدا، کە دەسەڵاتی ئەو بەعسە بوو، ئەوساڵانە بە ئاسن وئاگر لە بەرانبەر گەلی کورد ا وەستا بووەوە.

لە بیرمە ئێمە پێشمەرگەکانی هەڵەبجە و شارەزور لەبەرئەوەی ناوچەکەمان قوڕ و زۆنگاوی زۆر بوو، ئەمە نەبێتە قسەکەی کاک مەحمود سەنگاوی، کە لە بیرە وەرییەکەیدا دەڵێ :

قوڕە کەی شارەزور {مچە} کە پێتەوە نوسا لێت نابێتەوە، ئینجا ئێمەش لەتاو ئەو قوڕە مچە هەمیشە دەچووین، کە پێلاومان دەکڕی، دەهاتین پێلاوە کانمان بێگومان لاسیک بوو، بە مقاشێکی سورەوەکراو جێگای قەیتانەکەمان جوان کەبس دەکرد، واتە دەهاتین قەیتانە کەمان لادە برد، بە قیاسی قاچی خۆمان بە ئاگر دەمان توانەوە بەسەریەکدا، بۆئەوەی هەمیشە قەیتان نەکەینەوە و بی بەستینەوە،

لە بیرمە ڕۆژێکی بەفرو باران بوو لە گوندی پارەزان بووین، من لە مزگەوتەکەی پارەزاندا، هاتبوم هەنێک پشکۆی زۆپاکەم دەرکردبوو، ورده ورده بە مقاشێک خەریکی چاکردنی پێلاوەکانم بووم، لەوکاتەشدا هەرخۆم لە مزگەوتەکەدا بووم، لەبەرخۆمەوە سەرم بەسەرئاگرەکەدا شۆڕ کردبۆوە

دواتر هەستم کرد، کەسێێک بە ڕاسەرمەوە وەستاوە و سەیری دەستم دەکات، کەسەرم بڵند کردەوە، بینیم یەکێک لە فەرماندەکانی خۆمانە، بەڵام زانیم کە پێشمەرگەی هەرێمی یەک نییە و زانیش, کە یەکێکە لەو فەرماندانەی شارباژێڕ.

سڵاوی لێکردم گوتی: ئەوە چی دەکەی ؟

منیش گوتم: نابینی پێلاوە کانم چاک دەکەم..!

ئەویش پێکەنی و گووتی: دەزانم خەریکی پێلاوەکانتی بەس بۆ ئاوای لێدەکەیت ؟ منیش گوتم: هاوڕێ گیان لە شارەزور، قەیتان دەرەقەتی قوڕەکەی نایەت، بۆیە ئێمەش بەناچاری دەبێت ئاوای لێبکەین، دواتر هەرئەو برادەرە دانەویەوە و پێلاوەکەی لەدەست وەرگرتم و سەیرێکی ژێرەکەی کرد و بانگی یەکێک لەو پێشمەرگانەی هاوڕێی خۆی کرد، کە لەبەردەرگا کە وەستا بوون، هەستمکرد لەبەرخۆیەوە چپەیەکی ئاسایی بۆکردن، پێموابێت هەندێ پارەشی پێدان و ئیترخۆی هاتەوە بۆلای من و دەستی کردە پرسیارکردن لێم.. گوتیی: پێشمەرگەی هەرێمی یەکی؟ کەرتی چەندی؟

منیش وەڵامم دایەوە و گوتم هەرێمی یەک، کەرتی سێی شارزوور..

گوتی کێ ئامرکەرتتانە؟

منیش گوتم جەنابتان بۆچی دەپرسن ؟

گوتی حەزەکەم بیناسم ...!

منیش گوتم: کاک مەحمود گەرمیانی فەرماندەی کەرتە کەمانە.

دواتر گوتی: ئێوە هەموتان لەوە دەچێت خزمی یەکتر بن ؟

گوتم : تەقریبەن وایە، ئینجا ئەوەندەم زانی پێشمەرگەکان هاتنەوە و جووتێک ئەدیداسی ئێرانی ئەسڵیان پێ بوو، برادەرە بەر پرسەکە لێ وەرگرتن و دایە دەستی من، منیش گوتم نانا کاکە گیان سوپاس خۆمن پارەم ئەوەندە پییە، کە پێلاوی پێ بکرم سوپاس نامەوێت، دوو پێشمەرگەکەی، کە ئەدیداسەکانیان بۆمن هێنا بوو نەیانهێشت برادەرە بەرپرسەکە قسەبکات، لە جیاتی ئەو وەڵامی وەرنەگرتنەکەی منیان دایەوە و گوتیان کاکە گیان وەری بگرە، ئەوە کاک جەمال عەلی باپیرە، ئامرهەرێمی هەرێمی چوارە و وەکو دیاری بۆی کڕیووی.

من هەستام و گوتم کاک جەمال گیان داوای لێبوردن دەکەم، نەمناسیت ببورە، ئینجا گوتم بۆچی عەزێتت کێشاوە..؟ ئێمە هەر بەئەنقەست لە شارەزور ئەم لاستیکە لە پێدەکەین، دوا ترهەستام بەڕێزەوە تەوقەم لەگەڵ کرد و دیارییە کەشم لێوەرگرت و سوپاسم کرد.

من پێشتر ناوی کاک جەمال م بیست بوو، بەڵام هەرگیز نەمبینی بوو. زۆربە داخیشەوە ئەوە یەکەمین جار و دواجاریش بوو، کاک جەمال بینم.

هەزاران هەزار سڵاو لە گیانی پاکی کاکە جەمالی عەلی باپیر و سەرجەم شەهیدانی کورد و کوردوستان.

دایکانیش درۆ دەکەن !!! دوای ئەوەی وای پێ گوتم....

چاوەکانی لێکنا و ئیترهەرگیز نەیکردنەوە..! عەباس عارف

دەرهێنەری گەورەی سوری مستەفا عەقاد دەڵێت: وامدەزانی دایک هەرگیز درۆ ناکات، بەڵام بۆمدەرکەوت من هەڵەم دوای ئەوەی دایکم هەشت درۆی گەورەی لەگەڵ کردم..!

ئەوەش ئەو هەشت درۆیەی دایکم تابزانن دایک چۆن درۆ دەکات:– من لە خێزانێکی زۆر هەژار لەدایکبووم، بەمنداڵی زۆرجار خواردنی پێویستمان نەبوو بیخۆین، هەرکاتێک تۆزێک برنجمان دەستکەوتایە دایکم بەشەکەی خۆی دەکردە ناو قاپەکەی من و دەیگوت کوڕم هەموو برنجەکە بخۆ من برسیم نییە..! ئەمە یەکەم درۆی دایکم بوو.

+ کە تۆزێک گەورەتربووم، دایکم دەچوو، لە چەمێکی نزیکماڵی خۆمان ماسی ڕاودەکرد، زۆر جار هیچی دەست نەئەکەوت، جارێکیان خوا بۆیکرد دوو ماسی ڕاوکردبوو، خێرا گەڕایەوە ماڵەوە و ئامادیکرد و هەردوو ماسییەکەی خستە بەردەمی من، کاتێک من پارچەیەکم ئەخوارد ئەو ئێسقانەکەی هەڵئەگرتەوە و پاشماوەکەی منی ئەخوارد، دڵم پێی سووتا و ماسییەکەی ترم بۆ دانا وتم دایە گیان ئەمە بخۆ، بۆی گەڕاندمەوە و وتی کوڕم خۆت بیخۆ من حەزم لە ماسی نییە..!
ئەمە دووەم درۆی دایکم بوو.

+ گەورەتر بووم و ئەبوو بچمە قوتابخانە، بەڵام پارەی پێویستمان نەبوو بۆ خەرجی قوتابخانە، ناچار دایکم لەگەڵ دوکانێکی کوتاڵفرۆش ڕێککەوتبوو کە کوتاڵی بۆبفرۆشێت، بە کۆڵ کوتاڵی بەسەر ماڵەکاندا دەگێڕا و پێی دەفرۆشتن، جارێکیان زستان و باران و کڕێوە بوو، دایکم درەنگ کەوت منیش ڕۆشتم بەدوایدا کۆڵانەکان گەڕام، بینیم لە کۆڵانێکدایە و باران هەموو لاشەی تەڕ کردووە، وتم دایە گیان سەرمایە و درەنگە و تۆش هیلاکیت وەرەوە ماڵەوە و سبەینێ ئەوانەی ماوە بیانفرۆشە، وتی کوڕم خەمت نەبێ من ماندوو نیم..!
ئەمە سێیەم درۆی دایکم بوو

+ ڕۆژێکیان دوا تاقیکردنەوەمان بوو لە خوێندنگە، دایکم سووربوو لەسەر ئەوەی لەگەڵمدا بێت، من چوومە ژوورەوە و ئەو لەدەرەوە لەبەر ئەو گەرمایە وەستابوو چاوەڕوانی دەکردم، کە هاتمە دەرەوە لەباوەشی گرتم و مژدەی پێدام کە خوا سەرکەوتووم دەکات، دەبەیەکی بچوک ئاوی پێبوو پێیدام، منیش لەتینوێتیدا پەلامارمدا و دەستمکرد بە خواردنەوەی، چاوم چووە سەر دەموچاوی دایکم کە ئارەقی پێدا داهاتە خوارەوە، ئاوەکەم پێدا و وتم دایەگیان تۆش بیخۆرەوە، وتی کوڕم تۆ بیخۆرەوە من تینوو نیم..!
ئەمەش درۆی چوارەمی دایکم بوو.

+ کە باوکم کۆچی دوایی کرد، هەموو بەرپرسیارێتییەکە کەوتە سەرشانی دایکم خۆی هەم دایک بوو هەم باوک، حاڵمان خراپ بوو مامێکم هاوکاری دەکردین و خواردنی دەداینێ، دراوسێکان بە دایکمیان وت بۆ شووناکەیتەوە و پیاوێک هەبێت ئاگای لێتان بێت و خەرجیتان بکێشێت و خۆشت گەنجیت و پێویستت پێیەتی، دایکم ڕەتی کردەوە هاوسەرگیری بکات و وتی من پێویستم بە خۆشەویستی نییە..!
ئەمەش پێنجەم درۆی دایکم بوو.

+ خوێندنم تەواوکرد و لە زانکۆ دەرچووم، کارێکی تا ڕادەیەک باشم دەستکەوت، وتم ئیتر کاتی ئەوەیە دایکم پشوو بدات و من خەرجی ماڵ بکێشم، لەو کاتەدا دایکم توانای گەڕانی نێو کۆڵانەکانی نەمابوو و لەناوبازاڕ مێزێکی دانابوو سەوزەی لەسەر دەفرۆشت، هەرچەندم کرد وازی لە کارەکەی نەهێنا، بۆیە بەشێک لە مووچەکەم بۆ تەرخان کرد، بەڵام وەرینەگرت و وتی کوڕم پارەکانت هەڵگرە بۆخۆت تۆ پێویستت پێی ئەبێت، من بەشی خۆم پارەم هەیە..!
ئەمەش درۆی شەشەمی دایکم بوو.

+ لەپاڵ ئیشەکەمدا درێژەم بە خوێندنیش دا و ماستەرم وەرگرت، بەهۆیەوە مووچەکەم زیاد بوو و پلەشم بەرزبووەوە، کۆمپانیای کارم لێدەکرد داوایان لێکردم بچمە لقی سەرەکی کۆمپانیا لە ئەڵمانیا لەوێ کاربکەم، منیش زۆر دڵخۆش بووم کە خەونێکی لەمێژینەم دێتەدی و ژیانم خۆش دەبێت، ڕۆشتم و خۆم ڕێکخست و ناردم بەشوێن دایکمدا تا بێت لەگەڵ مندا بژی، بەڵام لە ترسی ئەوەی گرفتم بۆ دروست بکات نەهات و وتی کوڕم من ناتوانم ئێرە بەجێ بێڵم و حەزم لە ژیانی خۆشی ئەوێ نییە..!
ئەمەش حەوتەم درۆی دایکم بوو.

+ دایکم پیربوو و تووشی نەخۆشی شێرپەنجەبوو، منیش ویستم لەلای بم، بۆیە کارەکەم جێهێشت و گەڕامەوە بۆلای، بینیم زۆر لاواز بووە و نەخۆشی زۆری بۆهێناوە و ئەو دایکەی جاران نییە، نەشتەرگەریمان بۆکرد بەڵام باشتر نەبوو، کە بینیم بەو حاڵەوە خۆم پێنەگیرا و فرمێسک بە چاوانما هاتە خوارەوە، بەڵام ئەو ویستی دڵنەوایی من بکات و وتی کوڕم خەفەت مەخۆ من باشم و هەست بە ئازار ناکەم..!
ئەمەش درۆی هەشتەمی دایکم بوو.

دوای ئەوەی وای پێگووتم، چاوەکانی لێکنا و ئیتر هەرگیز نەیکردنەوە.

وەرگیراوە

ئاکۆ محەمەد وەهبی گەوهەرێک، تا لێی نزیک بیتەوە زیاتر دەدرەوشێتەوە،

کەسێکی خۆنەویست، خۆبەخش و دڵسۆزی ڕێبازێک لە پێناوی هەمووان‌دا

لەگەڵ تێکۆشەرێکی دێرینی دیکەدا

بەشی سێیەم

سەرکەوتی جیهاز

لەم بەشەدا دەمەوێت باس لە یەکێکی تر لە تێکۆشەرەکانی ڕێگای خەباتی ڕزگاریخوازی کوردستان بکەم، کە بە درێژایی زیاتر لە دە ساڵ لە تەمەنی خۆی تەرخانکردووە بۆ کاری ڕێکخراوەیی نهێنی نێوشار و باقی ژیانیشی وەک چالاکوانێک لە زۆر بواری بەکەڵکی کۆمەڵەکەماندا بە خۆبەخشی و دوور لە خۆدەرخستن بەسەر دەبات. ناوی ئاکۆ محەمەد وەهبی (ناسراو بە ئاکۆ وەهبی) یە. ساڵی ١٩٦١ لە سلێمانی لەدایکبووە. ساڵی ١٩٨٣ کۆلێژی ئەندازیاریی کارەبایی لە زانکۆی سلێمانی–سەلاحەدین تەواوکردووە. پاش ڕاپەڕین، چۆتە ئەوروپا و دیسانەوە لە وڵاتی سوید لە زانکۆ خوێندوویەتی و پاشان ساڵی ٢٠٠٣ بڕوانامەی ماجستێری لە بواری زانستی تێلیکۆمیونیکەیشندا لە زانکۆی نۆرث لەندەن بەدەستهێناوە. ماوەی زیاتر لە ١٠ ساڵ، لە بواری کارگێڕیی کەرتی تایبەتی کارەبا و تێلیکۆمیونیکەیشندا، کاری کردووە. لە ساڵی حەفتاو هەشتەوە وەک لایەنگرێک پەیوەندیی بە ڕێکخستنە نهێنییەکانەوە بووە. لە ١٩٨٢/٢/١٠ دا بە فەرمیی بۆتە ئەندامی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان. سەرەتای ساڵی ١٩٨٨، پاش ئەوەی ڕێکخراوی سلێمانی خۆی فراوان کرد، بووە بە ئەندامی ڕێکخراوی سلێمانی کۆمەڵە. ساڵی ١٩٩٠ کە حکومەتی بەعس هەڵمەتێکی گەورەی گرتن و ڕاونانی ئەنجامدا و زۆربەی ئەندامانی ڕێکخراوی سلێمانی گیران، تەنیا ئاکۆ وەهبی (کە لە ڕێکخستندا ناسراو بوو بە هاوڕێ پشکۆ) و حەمە نووری گەرمیان (ناسراو بە هاوڕێ موراد) مانەوە. دوای ئەو کارەساتە و گرتنی کاک جەباری حاجی ڕەشید، سەرپەرشتیی ڕێکخستنەکانی ناوشار ڕووبەڕووی ئەمان بووەوە. تا دووەم ڕۆژی ڕاپەڕین و دامەزراندنی مەڵبەندی ڕێکخستنی سلێمانی، درێژەی بە کاری ڕێکخراوەیی ڕێکخستنی نهێنیی ناوشار داوە. پاش ڕاپەڕین بەرپرسی کۆمیتەی یەکی ڕێکخستنی یەکێتی و ڕاگەیاندنی مەڵبەندی یەکی یەکێتیی بووە لە سلێمانی. پاشان بۆتە ئەندامی سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژی کوردستان. سەرەتای ١٩٩٦ کوردستانی جێ¬هێشتووە و چۆتە هەندەران. ساڵی ٢٠٠٣ پاش تەواوکردنی خوێندن گەڕاوەتەوە وڵات. لە سەرەتای هەشتاکانەوە تا ساڵی ١٩٩١ ئاگاداری ڕەوشی ڕێکخستنی نهێنی و پاشان ڕێکخراوی سلێمانی بووە. لە بیرەوەرییەکانی خۆیەوە بە کورتیی ئەم مێژووە ئاوا دەگێڕێتەوە: "دەتوانین بە شێوەیەکی دیار سەرەتای ساڵی ١٩٨٥ تا ١٩٨٨، بە قۆناغی بەرەوپێشچوونی ڕووداوە سیاسییەکانی کوردستان دابنێین؛ قۆناغی گەشەکردنی ژمارە و جۆری هێزی پێشمەرگە، شەڕی نیمچە جەبهەیی لە جیاتی شەڕی پارتیزانی، فراوانبوونی ناوچە ئازادکراوەکان، ڕزگارکردنی شار و شارەدێکان، بووژانەوە و فراوانبوونی ڕێکخستنەکان لە ناوەوە و دەرەوەی شارەکان. بێگومان ئەمانە ئەنجامی ئەوەبوون کە شۆڕش دوای کۆتایی¬پێ¬هێنان بە گفتوگۆ، بڕیاری یەکلاکەرەوەی چارەنووسی خۆی لەگەڵ ڕژێم دابوو...دوای ئەو قۆناغە، لە بەهار و هاوینی ساڵی ١٩٨٨ دا، هێرش و هەڵمەتی نارەوای ئەنفالەکان کۆتایی بە هەموو ئەمانە هێنا. هەموو ئەو بوارانەی شۆڕش کە گەشەیان کردبوو، بەرەو شکست چوون؛ هێزی پێشمەرگە کشایەوە بۆ سەر سنوورەکان، ئەو ڕێکخستنانەی هێزی پێشمەرگە لە ناوچە ئازادکراوەکاندا دروستی کردبوون، زۆربەیان هەڵوەشانەوە و پووکانەوە، خەڵکەکە یا گیران، یان ڕاگوێزران بۆ نێو ئۆردووگا زۆرەملێکان و لە هەردوو حاڵەتەکەدا لە ڕێکخستن پچڕان. سەرئەنجامی هەموو ئەمانە شۆڕش هەوڵی دا پارسەنگی ئەم شکستانە بە گەشەپێدانی ڕێکخستنی نێو شارەکانی ژێر دەسەڵاتی ڕژێم بداتەوە.

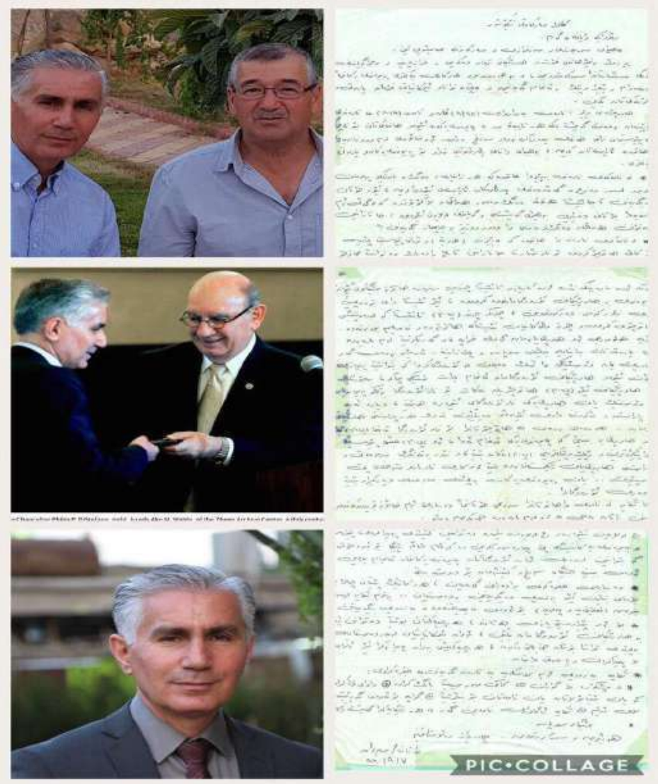

ئیتر لەوە بەدوا بایەخی سەرکردایەتی شۆڕش بە ڕێکخستنەکانی ناوشارەکان بوو، ئیتر دەبوو ڕێکخستن ببێتە ئەڵتەرنەیتڤی ئەو ڕێکخستنانە و بەدیلی هێزی پێشمەرگەش. بۆ هەستانەوە لەو شکستەی کە تووشی هێزی پێشمەرگە بووە، هەندێک لە پێشمەرگەکان لە شێوەی مەفرەزەی پارتیزاندا نێردرانە خوارەوە بۆ ناوچە و ئاواییە چۆڵکراوەکان و هەندێکیشیان دوای تەسلیمبوونەوە لەناو شارەکاندا پەیوەندی ڕێکخراوەییان بۆ دروستکرا. ئەم ئەرکە نوێیانە ڕۆڵی ڕێکخستنی ناو شارەکانی زۆر گەورەتر و دژوارتر کرد. ڕێکخستن، بۆ ئەوەی لە ئاستی ئەو ئەرکە نوێیانەدا بێ، ڕیزەکانی خۆی بە شێوازێکی تر ڕێکخستەوە؛ داوای لێ کرا سەرکردایەتییەکی ناوخۆی شۆڕش لەنێو شاردا پێک¬بهێنێ، واتە شۆڕش بچێتە نێو شارەکانەوە، ڕێکخستن ببێ بە جێگرەوەی هێزی پێشمەرگە و لە هەمان کاتیشدا ئەرکە ڕێکخراوەیییەکانی خۆشی ئەنجام بدا، کە دوو ئەرکی تەواو لەیەکجیاواز بوون. لەنێو ئەو ئەرکە نوێیانەدا، هەموو ئەو پێشمەرگانەی کە نێردرابوونە خوارەوە بۆ ناوچە چۆڵە ئەنفالکراوەکان، پێداویستیی ژیان و موچە و بژێوی و پەیوەندییان، ڕووبەڕووی ڕێکخستنەکان بووەوە. بۆیە پێش ئەوەی هەر مەفرەزەیەکی پێشمەرگەی پارتیزان بنێردرێتە خوارەوە، نامەی ئەدرایە تا پەیوەندی بە ڕێکخستنی نهێنی ناو شارەکانەوە بکات. بڕوانە ل 6

ئاکۆ وەهبی سەرۆکی لیژنەی پاراستنی ئەرشیفی نەوشیروان مستەفایە بە شێوەیەکی خۆبەخشانە، دوور لە هەر قازانجێکی کەسیی، ئەندامی بۆردی کارگێڕی (بنکەی ئەرشیفی ژین)ە

پاشماوەی

لەگەڵ تێکۆشەرێکی دێرینی دیکەدا

لەبەر هەموو ئەمانە، سەرکردایەتییەکی ناوخۆ لەنێو شارەکانی ژێر دەسەڵاتی ڕژێمدا پێکهێنرا، ناوەندی کۆمەڵەی ڕەنجدەران بەرنامەی بۆ دانا و سەرپەرشتیی دەکرد....سەرکردایەتی، بە مەبەستی جێبەجێکردنی ئەم پلانە نوێیەی کار، بیری لەوە کردەوە کە کاک ئەمین قادر مینە (کاکەمین) و کاک موستەفای سەید قادر بنێرێتە خوارەوە. ئەو کاتە هەردووکیان دوو کادری پێشکەوتووی نێو هێزی پێشمەرگە بوون، بەڵام کاکەمین پاش ماوەیەک بە هۆی هەندێ نەخۆشییەوە گەڕێندرایەوە بۆ سەرکردایەتی و کاک مستەفای سەید قادر هێڵرایەوە لە ناوشاری هەولێردا، بە ناوی نهێنیی عەزیزەوە دەستیکرد بە کارکردن و هەموو ڕێکخستنەکانی ناوخۆی شۆڕشی ڕووبەڕووکرایەوە، بەرپرسی سەرکردایەتیی ناوخۆی شۆڕش بوو لەنێو شارەکانی ژێر دەسەڵاتی بەعسدا... هەروەها لەپاڵ بەهێزکردنی ڕێکخستندا، یەکێک لە ئەرکە نوێیەکانی ئەو قۆناغە، کارکردن بوو بۆ پێکهێنانی سوپایەکی نهێنی، بە ناوی سوپای ڕزگاریی کوردستان (سرک)ـەوە. لە لایەکی ترەوە، کارکرا بۆ دابینکردنی حەشارگە و شوێنی حەوانەوە، چونکە بڕیاربوو، سەرکردەکانی تریش بێنە خوارەوە؛ لەوانە کاک نەوشیروان مستەفا داوای کرد شوێنێکی لەنێو شاردا بۆ دابینبکرێ. لە سلێمانی کاک جەباری حاجی ڕەشید (هاوڕێ باوەڕ) سەرپەرشتی سلێمانی و بەغداش بوو. هەروەها بە هۆی ناسین و پەیوەندیی بە قوتابیانی زانکۆی موسڵەوە، سەرپەرشتی ئەوانیش بوو. جگە لەوانە، دەبووایە سەرپەرشتیی ڕێکخستنەکانی ئۆردووگا و شارۆچکەکانی نێوان کەرکووک و سلێمانیش بکرێت، وەک چەمچەماڵ، بازیان، باینجان و تەکیە. سەرباری ڕێکخراوی هەولێر کە کاک موستەفا ئیبراهیم دەرویش (هاوڕێ شاسوار) یەکێک بوو لە ئەندامەکانی، لە دهۆکیش هەندێک بازنەی ڕێکخستن هەبوون.

پاش هێرشەکانی ئەنفال و شکستی سەربازیی پێشمەرگە لە سنووری سەرکردایەتی و دروستبوونی پەرتەوازەیی و لێکترازان لە هێزی پێشمەرگە و ڕێکخستنەکانی ناوچە ڕزگارکراوەکانی ژێر دەسەڵاتی شۆڕش دا، ڕژێمی بەعس کەوتە گەڕان بەدوای ئەندامان ولایەنگرانی ڕێکخستنە نهێنییەکان لە شار و شارۆچکەکانی بندەسەڵاتی خۆی.

بۆئەمە هەڵمەتێکی بەرفراوانی بەدواگەڕان و چاودێری چڕوپڕی ئەنجامدا، بە هۆیەوە توانی زۆر لە هاوڕێیانی بەرپرسی ڕێکخراو و کەرت و پۆلە ڕێکخستنەکانی کۆمەڵە دەستگیربکات. یەکێک لەو ڕێکخستنە کاریگەرانەی بەر ئەو شاڵاوەی دوژمن کەوت، ڕێکخراوی کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان بوو، کە سنووری کاری ڕێکخراوەیی لە ناوچەی پشدەرەوە درێژدەبووەوە بۆ کفری و کەلار. پاشان گرتن و ڕاونانەکان تەنییەوە بۆ نێو شاری هەولێریش و هەندێک لە هاوڕێیانی ئەوێش گیران و ڕاونران...." ئا لەو کاتە سەخت و دژوارەدا، یەکێک لەوانەی توانیی ڕۆڵ بگێڕێ لە سەرلەنوێ ڕێکخستنەوە و سەرپەرشتی کردنی ڕێکخستنەکان، ئاکۆ وەهبی بوو. ناسینی من و کاک ئاکۆ، ئەوکاتە بوو کە بە پارتیزانی هاتمە خوارەوە (سەرەتای هاوینی ١٩٩٠) بۆ پیرەمەگروون. ڕەوانشاد نەوشیروان مستەفا چەند نامەیەکی دامێ بۆ ڕێکخراوی سلێمانی، بۆ هاوکاریکردنمان و کارئاسانی بۆکردنمان لە کاتی پێویستدا. چەندین نامە لە نێوان من و ڕێکخراوی سلێمانیدا ئاڵوگۆڕکرا. نامەکان کە بۆ من ئەهاتنەوە، بە ناوی 'سیروان' ـەوە بوو. دوای ڕاپەڕین زانیم کە ئەو سیروانە، ئاکۆ وەهبی¬یە. وەک بەڵگە و دۆکیومێنت، ئەو نامانەم هەموو ماون و پاراستوومن. هەرچەند باس لە جوامێری و بوێری کاک ئاکۆ بکەم، کۆتایی نایێ. ئەم پیاوە یەکێک بوو لەوانەی سەرپەرشتیی ڕێکخستنەکانی شار و هاوکاریی پارتیزانەکانی دەکرد لە دابینکردنی ئازووقە و پێداویستی و شوێنی یەکتربینینیان. لە کۆتایی ساڵی ١٩٩٠ و سەرەتای ١٩٩١، ئاکۆ وەهبی، لەتەک ڕەوانشاد مستەفا ئیبراهیم دەرویش و کاک خالید ڕەزا و کاک حەمە نووری دا، یەکێک بووە لە سەرپەرشتیارانی ڕاپەڕینی ناو شار و ڕۆڵی گێڕاوە لە نووسینی چەندین بەخشکراوە و بەیان و نامەی نێردراو بۆ کەسایەتییەکان و دروستکردنی شانەی چەکداردا، بە مەبەستی هاندان و ڕێکخستنی خەڵکی بۆ ڕاپەڕین. ئەوە ماوە بڵێم، ئاکۆ وەهبی، نموونەی مرۆڤێکی واقیعبینی وردەکاری بیرفراوانە. لەو کەسە کەمانەیە کە بە ڕاستی سوودی لە خوێندن و کولتووری ڕۆژئاوا بینیوە و تێگەیشتنێکی نوێی مرۆڤدۆستانە و ژیاندۆستانەی بۆ دنیا و مەسەلەی کورد و ژیان-بە گشتی لا دروست بووە. ئەو، بەردەوام بۆچوون و قەناعەتەکانی خۆی بە کردەوە دەنوێنێ. ئاکۆ وەهبی، بە بەرنامە و پلان کاردەکا و پێی وایە سیستەم پێویستییەکی ناچاری و لەدواخستن-نەهاتووی ئەمڕۆی کۆمەڵی کوردەوارییە. کارێکی پێنەزانراوی ئاکۆ وەهبی، بەشداریی چالاکانەی بووە لە سەرەتای ڕاپەڕینی ١٩٩١دا لە کۆکردنەوە و پاراستنی بەڵگەنامەکانی حکوومەتی بەعسدا، لە سەروەختێکدا کە گەلێ لە بەرپرس و کاربەدەستان خەریکی ڕاوورووت و ئاودیوکردنی سامان و کەرەستەکانی ژێرخانی ئابووریی وڵات بوون! لە مانگی ٩ ی ساڵی ٢٠١٤ دا بە هاوکاری پرۆفیسۆر فێردیناند هێنەربیشلەر و پارێزگای سلێمانی، وەک نوێنەرێکی کورد چۆتە زانکۆی کۆلۆرادۆ بۆ گێڕانەوەی وێنەیەکی ئەلەکترۆنی ئەو دۆکیومێنتانەی ڕژێمی بەعس، کە لە ڕاپەڕینی ١٩٩١ دا دەستیان بەسەردا گیرا و برانە ئەمریکا. لەمڕۆدا ئاکۆ وەهبی سەرۆکی لیژنەی پاراستنی ئەرشیفی نەوشیروان مستەفایە و بە شێوەیەکی خۆبەخشانەش، دوور لە هەر قازانجێکی کەسیی، ئەندامی بۆردی کارگێڕی (بنکەی ئەرشیفی ژین)ە و لە تەک هاوڕێکانیدا کاردەکات بۆ پێکەوەنانی ژێرخانێک بۆ ئەرشیفی نەتەوەیی کورد و درێژە دەدا بە هەوڵە دڵسۆزانەکانی.

(505 ساڵ) ساڵ پێش زایین لەمەوبەر، چی ڕوویدا؟!! دکتۆر حسێن محەمەد عەزیز

سەرەتا

لە ئەو ڕۆژەوە، ئیمپراتۆریای (میدیا 700– 550 پ.ز.) ڕوخاوە، فارسە (ئەخمینی)یەکان، دەسیان بەسەر ئیمپراتۆریاکەدا گرتووە، تا ساڵی (643 ز.)، لەشکری عەرەبە موسوڵمانەکان هاتوون و (کوردستان)یان داگیرکردووە، کورد هەر لەژێر دەسی فارسەکاندا بووە. بەڵام گرفتی سەرەکی کورد، لە ئەو کاتەوە دەسپێدەکا، کاتێ هەردوو ئیمپراتۆریای (عوسمانیی) سووننە، ساڵی (1299 ز.) لە (توورکیا)ی ئەوڕۆ و (سەفەویی) شیعە، ساڵی (1501 ز.) لە (تەبرێز) دامەزران. پێوەندیی نێوان ئەو دوو ئیمپراتۆریا گەورەیەی ئیسلامیی سووننە و شیعە، هەر لە سەرەتاوە خراپبووە و هەرگیز ڕێک نەبوون. هۆکەشی بۆ جیاوازیی ئایینزایی دەگەڕێتەوە. جگە لە ئەوەی، توورکە مەگۆلەکانیش، هەمیشە چاویان لە ئەوە بڕیبوو، دەسەڵاتی فارسەکان لە نێوچەکەدا نەهێڵن و خاکەکەیان داگیرکەن. ئەمەش بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ، کاریکی زۆر خراپی، لە (کوردستان) کردووە. با بزانین، چۆن؟!! ئەو کاتە، (کوردستان) لەبندەسی ئەو دوو ئیمپراتۆریا گەورەیەدا بووە. وەک هێندێ سەرچاوەی مێژووییش دەڵێن: کورد (36) میرنشینی گەورە و گچکەی نیمچەسەربەخۆی هەبووە، لە نێوان ئەو دوو زلهێزەی نێوچەکدا دابەشبوون. بەڵام لەبەرئەوەی کورد لەگەڵ فارسەکاندا، ئایینزاکەیان جیاوازبووە، (شا ئیسماعیلی سەفەویی)، هەڵسوکەوتی لەگەڵ کوردەکانی بندەسیدا، زۆر خراپووە و ویستوویەتی، کوردەکان بەزۆر بکا بە شیعە و واز لە ئایینزاکەی خۆیان بێنن، لەبەرئەوە زۆری لێ کووشتوون. جگە لە ئەوەی، کوردەکان لە ئیمپراتۆریای (عوسمانیی)یەوە نزیکتربوون، چونکە یەک ئایینزای هاوبەش کۆیکردبوونەوە. هەروەها مەلایەکی وەک (ئیدریسی بەدلیسی)ش، ڕۆڵێکی زۆر خراپی بینیوە و هانی کوردەکانی بندەسی توورکە مەگۆلەکانی داوە، دژی فارسە سەفەوییە شیعەکان، پشگیریی توورکە (عوسمانیی)ە سووننەکان بکەن. لەبەرئەوە جەنگێکی گەورەیماڵوێرانکەرانە، لەسەر خاکی (کوردستان)، لە نێوان ئەو دوو ئیمپراتۆرە گەورەیەدا هەڵگیرساوە.

جەنگی (چاڵدێران):

ڕۆژی (23. 8. 1514 ز.)، جەنگێکی درێژخایەنی ماڵوێرانکەرانە هەڵگیرساوە، لە نێوان سوڵتان (سەلیم) و شا (ئیسماعیلی سەفەویی)دا بەرپابووە. ئیدی لە ئەو کاتەوە، (کوردستان) وەک گۆڕەپانی جەنگی لێهاتووە، لەشکری توورک و فارس، بە ئارەزووی خۆیان تەراتێنیان تێدا کردووە.

کورد و توورکە عوسمانییەکان:

ساڵی (1515 ز.)، سوڵتان (سەلیم) ڕێی بە مەلا (ئیدریسی بەدلیسی) داوە، ڕێککەوتنێکی نەتەوەیی لەگەل سەرۆک تیرە و هۆزەکانی میرنشینەکاندا سازکا. لە بەرانبەریشدا، سوڵتان و مەلا (ئیدریس)، لەسەر ئەم خاڵانە ڕێککەوتن:

1. ئیمپراتۆریای (عوسمانیی)، دان بە سەربەخۆیی کاروباری نێوخۆیی میرنشینەکانی بندەسیاندا بنێ.

2. دەسەڵاتی میرەنشینەکان بۆماوەیی بێ، لە باوکەوە بۆ کوڕ یا لە براوە بۆ برا بگوێزرێتەوە.

3. هەر کاتێ میرنشینەکان، تووشی مەترسییەکی دەرەکیی بوون، سوڵتان بیانپارێزێ.

4. میرنشینەکان ساڵانە، باج بە دەوڵەتی عوسمانیی بدەن.

5. میرنشینەکان دژی دوژمنانی عوسمانیی، بەشداری لە جەنگدا بکەن.

6. لە گوتاری نوێژی هەینیدا، ناوی (سولتان) بێنن و نزای سەرکەوتنی بۆ بکەن.

3. هەر کاتێ میرنشینەکان، تووشی مەترسییەکی دەرەکیی بوون، سوڵتان بیانپارێزێ.

4. میرنشینەکان ساڵانە، باج بە دەوڵەتی عوسمانیی بدەن.

5. میرنشینەکان دژی دوژمنانی عوسمانیی، بەشداری لە جەنگدا بکەن.

6. لە گوتاری نوێژی هەینیدا، ناوی (سولتان) بێنن و نزای سەرکەوتنی بۆ بکەن.

ڕێککەوتنەکانی نێوان هەردوو ئیمپراتۆریاکە

دوای ئەوەی جەنگێکی درێژخایەن، لە نێوان هەردوولایاندا بەرپابوو، نزیکەی ماوەی (100) ساڵێکی خایاندووە، خەڵکێکی زۆر لە هەردوولا و خەلکی نێوچەکە کوژراوە، زیانێکی زۆر بەر دانیشتووانی نێوچە جیاوازەکانی (کوردستان)یش کەوتووە. نزیکەی هەردوولا بە ئەو ئەنجامە گەیشتوون، پێویستە بە گفتوگۆ و ڕێککەوتن، کێشە و گرفتەکانی نێوانیان چارەسەرکەن. لەبەرئەوە چەند ڕێکەوتنامەیەکیان واژۆکردووە.

1. ڕێککەوتننامەی (ئەماسیە)، ساڵی (1555 ز.) بوو. واتە دوای (44) ساڵ جەنگ و کوشتار، لە نێوانیاندا مۆرکراوە. بەپێی بەندەکانی ئەو ڕێککەوتننامەیە، هەردوو لایەنی توورک و فارس، بە شێوەیەکی فەرمیی ڕێککەوتوون، (کوردستان) لە نێوخۆیاندا دابەشکەن و هێڵی سنووری نێوانیان دیاریکەن، بە تایبەتی لە نێوچەکانی (شارەزوور، قارس و بایەزید)، چونکە چەن نێوچەیەکی کوردیی خاوێن بوون! هەڵبەتە ئەم ڕێککەتننامەیە، زۆر سەرکەوتوو نەبووە، جێبەجێ نەکراوە و ناکۆکیی نێوانیان، هەر بەردەوامبووە، بۆیە چەندین ڕێککەوتننامەی دیکەیان مۆرکردووە.

2. ڕێککەوتننامەی (زەهاو)، ساڵی (1639 ز.)، لە نێوان سوڵتان (مورادی چوارەم) و شا (عەبباسی سەفەوی)دا، لەبەر ڕۆشنایی ڕێککەوتننامەی (ئەماسییە)دا مۆرکراوە. ئامانجەکەشی ئەوە بوو، سنوورەکانی نێوان هەردوو ئیمپراتۆریاکە، بە تەواویی دەسنیشانکەن و ڕێکیخەن. ئەم ڕێککەوتنەش هێندەی دیکە، کێشەی کوردی ئاڵۆزکردووە!

3. پاشان چەندین ڕێککەوتننامەی دیکەش، لە نیوانیاندا مۆرکراوە، وەک ڕێککەوتننامەکانی (ئەرزڕۆمی یەکەم – 1823، ئەرزڕۆمی دووەم – 1847، تاران – 1911 و ئەستانە 1913).

ئامانجی ڕێککەوتنەکان

ئامانجی سەرەکی ئەم ڕێککەوتننانە ئەوە بوو، خاکی (کوردستان)، لە نێوان خۆیاندا دابەشکەن. ڕۆڵەکانی نەتەوەی کورد، لە یەکدی دابڕێن. ئیدی بە ئەو شێوەیە، ڕەنگی سنوورێکی هاوبەشی دەسکردیان، لە نێوان هەردوو ئیمپراتۆریاکەدا ڕشت، کێشەی کوردیش، وەک نەتەوەیەکی چەوساوە و خاک داگیرکراو، هێندەی دیکە سەختبوو، بێ چارەسەر مایەوە، بە تایبەتی لە سەرەتای سەدەی (19)ەوە، بیری ئازادیی و سەربەخۆیی لەنێو گەلانی جیهاندا بڵاوبووەوە. وڵاتە ئەورووپاییەکان، لەڕێی گەشتگەرانی بیانیی و مژدەدەرە ئایینییەکانەوە، پێوەندییەکی زۆریان، بە (کوردستان)ەوە کردووە، هێندێ کۆنسۆڵخانەی دەوڵەتە سەرمایەدارەکانی وەک (بریتانیا، رووسیا، فڕەنسە و ئەمێریکا)ش، سەرەداوی ئەو پێوەندییانەیان گرێداوە.

ئەم دەوڵەتانەش، هەر یەکەیان ڕۆڵێکی تایبەتییان بینیوە، هانی تیرە و هۆزە کوردەکانیان داوە، دژی هەردوو دەوڵەتی (عوسمانیی) و (سەفەویی) بن، تا بەرهەمی کارەکانی خۆیان، لە سامانی نێوچەکە بچننەوە و دەسەڵاتیشیان، لەنێو ئەو دوو دەولەتەدا پەرەبستێنی، بە تایبەتی لەنێو دەولەتی (عوسمانیی)دا، چونکە لە (ئەورووپا)وە نزیکبووە، نێوچەیەکی ستراتیژی.

پارتیزانەکانی سی ئای ئەی CIA

وەرگێڕانی: یاسین خالید

بابەتێکە لەلایەن جاک ئەندەرسن (Jack Anderson) نووسراوە لە ڕۆژنامەی (Sunday JOURNAL– NEWS) و لە ئەپرلی 1977دا، چاپ و بڵاوکراوەتەوە. بابەتەکە باسی ئەو گەمانە دەکات کە سی ئای ئەی ئەمەریکی کردونی سەبارەت بە بەکارهێنانی گروپی سەرەتایی و ساکارو ناپێگەیشتوو لە لەپێناو ئامانجە سیاسیی و ئابووری و سەربازییەکانی خۆی، ئەوەی کە دواتر کارەساتی گەورەی لێکەوتوتەوەو نەهامەتی زۆر بۆ ئەو دەستەو گروپە جۆراوجۆرانە هاتوەتەپێش کە متمانەیان بە سی ئای ئەی کردووەو ئەوەش کارەساتی مرۆڤایەتیی گەورەی لێکەوتوتەوە. ئەندەرسۆن دەڵێت کە درێژەی ئەم چیرۆکانە لەنێو دۆسییە هەلگیراوەکانی سی ئای ئەیدا CIA دا، پاریزراون، بەڵام هێندە زانیاریی هەن کە گەر پێکەوە گرێبدرێن دەتوانرێت چیرۆکی ئەو کارەساتانە وێنابکرێت. نووسەر لەوبارەیەوە باسی چەند هەوڵێکی CIA دەکات لە ناوچە جیاوازەکانی جیهان بۆ بەکارهێنانی ئەو گروپانە لەپیناو بەرژەوەندییەکانی خۆی و بەدژی ڕژیمە کۆمۆنیستەکان و دۆستەکانی یەکێتی شورەوی. ئەندەرسۆن سەرەتا باسی تبتییە خێڵەکییەکان دەکات کە لەسەرەتای 1960کاندا، لەدەست چینە کۆمۆنیستەکان هەڵاتبوون سنووری نیپاڵ، ئەوانەی بە ناوی (خەمباز) دەناسران و لەلایەن CIA وە بەکارهێنران پاش ئەوەی ژمارەیەکیان لێ برایە ئەمەکریکاو دواتر بەچەک و تفاقی ئەمەرکیی چەکدارکران و ڕاهێنان و مەشقی جەنگی پارتیزانی چیاکانیان پێکرا. ئەوانە بۆ ماوەی دەیەیەک لەپیناو بەرژەوەندی CIAدژی چینییەکان جەنگان و پاشان ئەمرۆکە وەک پەنابەرێکی چارەگران لە ئۆردوگاکانی نیپاڵ کەوتوون. پاشتر نووسەر دێتە سەر باسی بەکارهێنانی خێڵەکییەکانی ڤێتنام لەلایەن CIAوە لەناوەڕاستی شەستەکاندا کە ناویان (مۆنتاگراندز) بوو، ئەوانەی تیرو کەوانەکانیان پێ دانراو تفەنگ و نارنجۆکی دەستیان داونەتێ و کرانەتە پاسەوانی هێزەکانی ئەمەریکا لە ناوچە سنورییەکان، ئەوانیش هەر ئاکامێکی پر نەهامەتیان تووشهات و دواجار وەک کەلاک لەکەمپەکانی ئاوەرییدا پاڵیاندایەوەو تووشی چەندەها دەردی وەک بەدخۆراکیی و نەخۆشییەکانی سیل و دەردی هەوکردنی سییەکان بوون. پاش ئەوە نووسەر دێتە سەر باسی میۆ خێڵەکییەکانی لاوس کە ژمارەیان 14000 کەس بووەو لەلایەن CIA وە دژی کۆمۆنیستەکانی لاو بەکارهێنراون و پاش ئەوەی کۆمۆنیستەکانی بەتوندی تێکیانشکاندوون. سی ئای ئەی هەستاوە بەچەکدارکردنی منداڵی 10 ساڵانە لە میۆکان بۆ ئەوەی بەردەوامیی بە ئۆپەراسیۆنەکانی بدات. پاش ئەوەی کۆمۆنیستەکانی هەزارانیان لەمیۆکان لەگوندو ناوچەکانیان ریشەکێشکرد، ئەمێستا ئەوانەی ماون کراونەتە چەکداری لەشکرێکی بەکرێگیراو و ئەو پەلامارە نهێنییانە ئەنجامدەدەن کە CIA دەستپێیکردووە. پاش ئەوە ئەندەرسن دێتە سەرباسی کوردان و CIAو دەنووسێت :

"لەوانەیە هیچ یەک لەو گروپە ساکارو سەرەتاییانە بەو شێوە دڵڕەقانەیە گەمیان پێنەکرابێت وەک ئەوەی بەکوردان کراوە، ئەوانەی لەناوچە شاخاوییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەژین کە ئێران و عێراق و تورکیا و سوریاو یەکێتی شورەوی پێکەوە گرێدەدات، ئەو کوردانەی بوونە داشی دامەکەی هێنری کەیسنجەر لە مایۆی 1972دا. کەیسنجەر بەبایەخەوە وەک ناوچەیەکی ستراتیژیی جیۆپۆلیتکی روانیویەتیە ئێران بۆ ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنەکانی ئەمریکا

لەناوچەکەو هەربۆئەوەش پەیوەندیی دۆستانەی لەگەل شای ئێران پەرەپێداوە. شاش لەلای خۆییەوە گلاوەتە ململانێیە سنوورییەکان و مەسەلەی کەشتیرانی لەگەڵ عێراق و پەیوەندییەکانی عێراق و شورەوی بەمەترسیی بۆخۆی دەزانێ و خەریکی هاندان و ئاڵۆزکردنی ململانێی نێوان کوردان و عێراقییەکانە. 1972دا، هێنری کەیسنجەر ڕاوێژکارو هەروەها سەرۆک نیکسۆنی بردە تاران و لەگەل شادا چاوپیکەوتنیان ئەنجامدا.

لەسەر داواو جەختکردنەوەی شا، هەردوو پیاوەکە ڕازی بوون کوردان چەکدار بکەن بۆئەوەی لە دژی عێراقییەکاندا بیانخەنە مەیدانی جەنگەوە.

The too late show?

The CIA's 'guerrillas'

JACK ANDERSON

CIA لەلای خۆیەوە لەهەمبەر ئەمە بەرهەڵستیکرد، بەڵام تازە نیکسۆن و کەیسنجەر بڕیاری خۆیان دابوو. چەند مانگێک پاش ئەوە، CIA بەبڕی 16ملیۆن دۆلار چەکی چینیی و سۆڤێتیی ببەنهێنیی و بەڕێگەی ئێراندا گەیاندە کوردان و ئەوان تا ڕادەی پەکخستن شەڕی عێراقیان کرد.

کەیسنجەری شاگەشکە لە 22ی فێبرایەری 1975 و لەڕێگەی CIA وە پەیامێکی ئاراستەی ژێنراڵ مستەفا بارزانی کرد. زیاتر لە دوو هەفتە بەسەر ئەو پەیامە تینەپەڕیبوو، کە شای ئێران لەناکاو ڕایگەیاند کە لەگەڵ عێراقدا پێکهاتوون و یەک لە مەرجەکان وەک دەردەکەوێت وەستاندنی پاڵپشتیی ئێرانیی–ئەمەریکییە بۆ کوردان. هەزارەها ڕوویان لەئێران کرد و ژێنرال بارزانی داوای یارمەتی ئینسانیی لە نیکسۆن و کەیسندەر کرد، بەڵام داواکەی پشتگوێ خرا.

دواجار 400 کورد وەک پەنابەر لە ئەمەریکا وەرگیران و ئێستاش 300 ڤیزای تریان بۆ دابینکراوە. بەلام لە یەنایەری رابردوو، وەزارەتی دەرەوە ڤیزای داوەتە نوینەرایەتییەکی فەرمی عێراقیی کە بچێتە ئەمریکاو داوا لەکوردان بکات و قەناعەتیان پێبکات بگەڕینەوە عێراق.

وەفدەکە نوینەرایەتییەکە، پاسەوانین لەگەڵ بوو کە سەر بە وەزارەتی سەربازیی عێراقیی بوون، ئەوانە سەردانی کوردانیان کرد لە کالیفۆرنیاو فلۆریداو داکۆتای باکوور، ئەوەندەی دەزانرێت ئەوانە لەئەمەریکا نەبوونە هۆی بێزارکردن و ترساندنی کوردەکان، بەڵام سەردانی عێراقییەکان لەوە وریای کردنەوە کە ئیدی ئەوانە بۆ عێراقییەکان ناسراون و کوردە پەنابەرەکان لە چارەنووسی خێزانەکانیان لەعێراق دەترسان.

بارزانی تووشی شیرپەنجە بووەو لە ئەترافی ڤێرجینیای واشنتۆن نیشتەجێیە، دووجاریش نامەی بۆ سەرۆک جیمی کاتەر نووسیوە بۆداوای یارمەتی بۆ خەڵکەکەی و جگە لە وەڵامێکی ڕۆتینی چ هاوکارییەکی دیکەی نەکراوە.

کلتورو پێکەوەژیان لە شاری سلێمانیدا... نووسینی: تۆفیق سعید محمد

بەشی یەکەم

شاری سلێمانی کە لە ساڵی 1784 ز دا دروستبووە لەسەر دەستی بابانییەکانداو لە گوندی پێشووتری قەڵاچوالانەوە گوێزراوەتەوە بۆ سلێمانی ئێستاو لەسەر دەستی برایم پاشای بابان بنیاتنراوە بە ناوی برای ئازیزیەوە ناوی ناوە (سلێمانی)، تەمەنی ئەمشارە تا ئیمڕۆ دەکاتە (235) ساڵ کە تەمەنێکی کورتە، بەڵام پڕە لە واتاو مانای ژیان و یەکسانی و خۆشەویستی و دۆستایەتی و ڕۆشنبیری و جوامێری و هاوکاری و پێکەوەژیان... هتد.

کاک ئەحمەدی شێخ کەڵەپیاوی ئایینی و کەسایەتی دیاری ئەمشارە نمونەیەکی دیاری پێکەوەژیانە، کاتی ئەو لە سلێمانیدا جگە لە موسڵمانانی کورد کە خەڵکی ڕەسەنی شارەکەن، خاوەن ئاینی جوولەکەو عیسایی بوونیان بووە، جا لێرەدا نموونەیەکی پێکەوە ژیانی کوردی موسڵمان و جولەکە بهێنینەوە، کاتی کاک ئەحمەدی شێخ پیاوێکی ئایینی جوو دەبێتە هاوڕێیو وای لێهاتووە کە ئەگەر ڕۆژانە سەردانی نەکردایە ئەوا هەفتەی سێ تا چوار جار سەردانی خۆشەویستی و دۆستایەتی کردووەو دانیشتن و وتووێژی دوورو درێژیان بووە ئەوەی کە کار گەیوەتە ئەوەی کاک ئەحمەدی شێخ پێی بڵێت: "ئایا برادەر تۆ بۆ نابیتە ئیسلام"، ئەویش لە وەڵامدا پێی دەڵێت: "جەنابی کاک ئەحمەدی شێخ ئەگەر ئیسلامەتی چاک و پاک وەک جەنابت کە پەیرەوی دەکەیت بە من ناکرێت، بەڵام ئەگەر وەک ئەوانەی بازاڕ بێت ئەوا با هەریەکەمان لەسەر ئایینی خۆی بێت". دیارە چەم بێ چەقەڵ نابێ و چاک و خراپیش لە گشت دەڤەرێک هەن. ئەی لە سەرەتای دامەزراندنی حوکمەتی کوردستان لە سەردەمی مەلیک مەحمودا وەزیری دارایی دەسەڵاتەکەی شێخی نەمر پیاوێکی عیسایی نەبوو بە ناوی (کەریمی ئەلەکە) کە جێی بڕواو متمانەی شێخ بووە، بۆیە ئەو پلە باڵایەی پێ دراوە، ئای چەند جوان بووە پێکەوە ژیانیان و دۆستایەتی و ڕێزیان، بیرمان نەچێت تا ئێستاش دوو گەڕەک بە ناوی (گەڕەکی جوولەکان) و (گەڕەکی گاوران) واتە عیساییەکان هەر هەیە و ماوەو هەرچەندە جوولەکە لە سلێمانیدا نەماون، بەڵام ناوی گەڕەک نەسڕاوەتەوە، عیساییەکان وەک برا پێکەوە ژیانمان هەیەو نموونەیەکی جوانمان سەلماندووە لە هەموو بۆنەکانی یەکتریداو بە تەنگ خۆشی و ناخۆشی یەکەوەین، مێژوویەکی دوور نییە کە شێخ مەحمودی نەمر بۆ هاوکاری هاووڵاتیانی خوارووی عێراق دژ بە داگیرکەری ئینگلیز خۆی گەیاندە (ڕومیسە) و بەشداری بەرگرییانی کرد، ئەمەیە نموونەی پێکەوەژیان لە کاتی دەسەڵاتدا نەک ئەنفالکردن کە بەعس ئەنجامی داو دژی پێکەوە ژیان بوون، خۆ شاژنە کوردی خەڵکی ئەمشارە (حەپسەخانی نەقیب) خێزانی شێخ قادری برای شێخ مەحمود هەمیشە لە هاوکاری و پێکەوەژیان لەگەڵ غەریباندا کەموکوڕی نەبووەو نمونەیەکی جوان بووە بۆ غەریبان کەسوکار بووە. ساڵی 1963 بە ساڵێکی شووم مەزەندە دەکرێت لە مێژووی گەلەکەماندا، کە بەعسییە فاشییەکان بۆ یەکەمجار دەسەڵاتی ئاگرو ئاسنیان گرتە دەست و لەناوبردنی نەیارەکانیان لە عەرەبەکان ئاشکرایە، ئەمانیش زۆربەیان پەنایان هێنا بۆ شۆڕشی کوردو داڵدە دران و ڕێزیان لێ گیراو ژیانیان پارێزرا، ئەمەش نموونەیەکی جوانی پێکەوەژیانە، خۆ لە شۆڕشی نوێی گەلەکەماندا دیسانەوە ئەم نەریتە ڕەنگی دابۆوە کوردستان لانکەی پەناهێندان بووە. هەر لەسەرەتای دروستبوونی ئەم شارەوە کوردانی ڕۆژهەڵات تا ئێستاش ڕووی تێدەکەن، چ بۆ کارو چ بۆ داڵدەدان، با ئەوەش لە یاد نەکەین کە ئەوانیش ڕۆڵێکی جوانیان بووەم لە بیناسازی و جوانکردنی ئەم شارەدا.

تا ئێستاش زۆر بنەماڵەی ناودار کە کوردانی ڕۆژهەڵات بوون ئێستا نیشتەجێی سلێمانین و بە برایانە پێکەوە ژیان دەگوزەرێنین و نازناوی خۆیان هەر ماوە، ئێستاشی لەگەڵدا بێت هاووڵاتیانی عەرەبی خواردوو ناوەڕاستی عێراق چ بۆ کارو چ بۆ داڵدەدان و پەناهێندەیی لە سلێمانی دەژین بێ ئەوەی کەسێک ڕوویان لێ گرژ کات کە زۆر ڕوونیشە ئەمانە دوشمنانی دوێنێن کە ئەنفالیان کردین و دێهات و شارۆچکەکانیان لە ڕەگ و ڕیشە هەڵکەندین، بەڵام ئێمە پێکەوەژیانمان لا مەبەستەو لە کاتی دەسەڵاتدا پێچەوانەی ئەوان هەرگیز بێڕێزی لە بێدەسەڵاتان و نەیاران نەکراوە، ئەی لە ڕاپەڕینەکەی ساڵی 1991دا ئەو هەموو دیلە گیران بە ڕێزەوە ئاوو نانی خۆمان پێ نەئەدان، ئەمەیە کلتوری جوانی پێکەوەژیانی خەڵکی ئەمشارە هەر بۆیەشە کەڵە سەرکردەی گەلەکەمان بەڕێز مام جەلال جوانی فەرمووە:

(سلێمانی بۆ ئەوە دروستبووە شاری دەستپێشخەری و نوێسازی و داهێنان بووە)، ئەمەیە پێناسەی پێکەوەژیان لە شاری سلێمانی.

دوا وتەش دەبێت بڵێین سلێمانی شاری پێکەوەژیانە، هەمیشە ماڵی خوانی سلێمانی واڵا بووە بۆ بێکەسان و نامۆیان، لە دەسەڵاتدا دژ بە بێدەستان نەبووە بە پێچەوانەی نەیارەکانمانەوە، تەنانەت دوشمنانیش دانیان بەم ڕاستییەدا ناوەو نکوولیان لێ نەکردووە، کەڵە شاعیری نەتەوەکەمان مامۆستا شێرکۆ بێکەس لە کۆپلە شیعرێکی جواندا دەڵێت:

"سلێمانی تووپەکیشە هەموو ساڵێ
بە مشاری ڕقێکی نوێ ئەیبڕنەوە
ئەو دێتەوە... ئەیبڕنەوە
جارێکی تر هەر دێتەوە"

بۆیە دوشمنان چاوی قینیان بە سلێمانیدا هەڵنایەت، چونکە پایەتەختی ڕۆشنبیری و شاری جوانییەکان و پێکەوەژیانە، لانەی غەریبان و بێکەسانە، تەمەن درێژو ئاوەدان بێت سلێمانی، هەر چقڵ بێت بۆ چاوی دوژمنان.

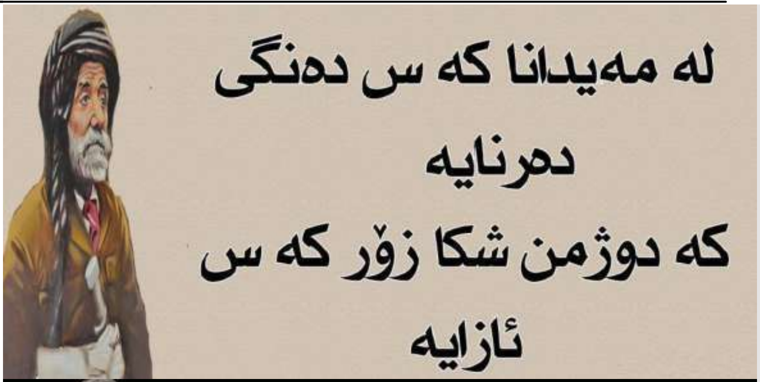

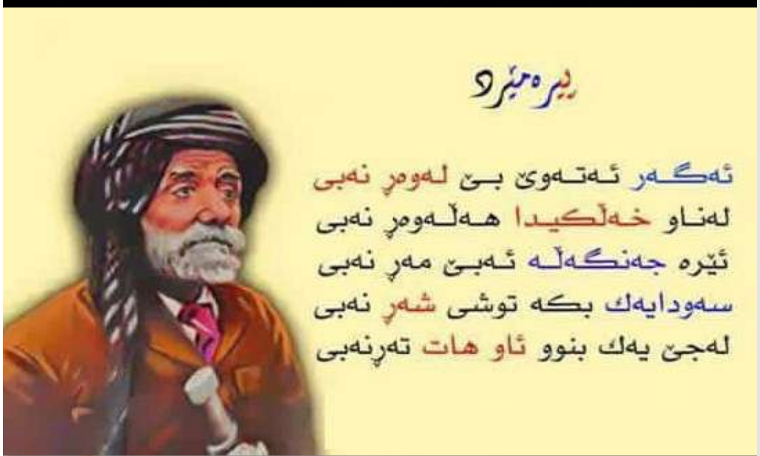

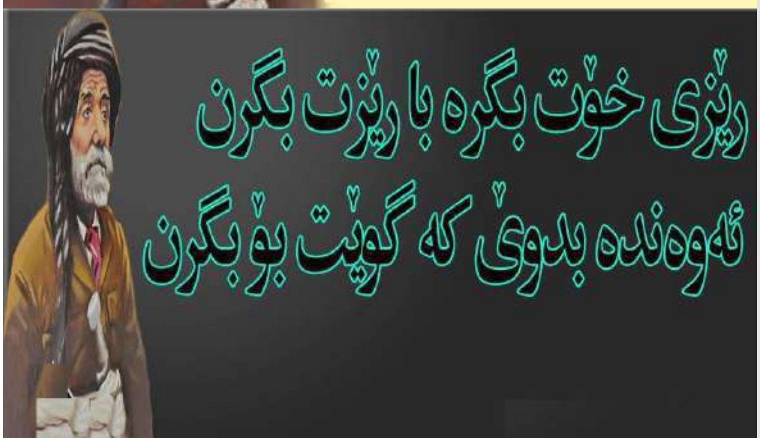

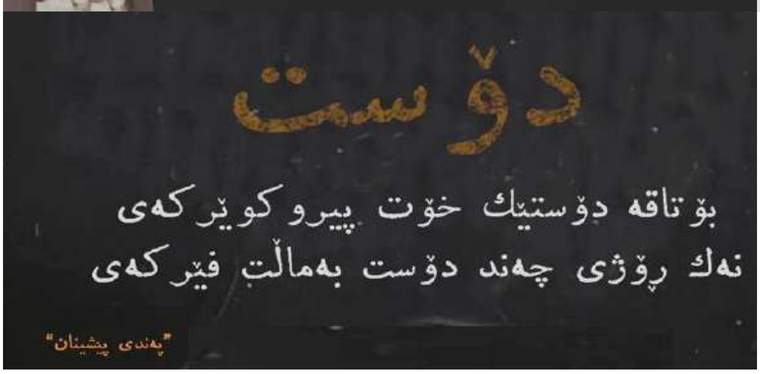

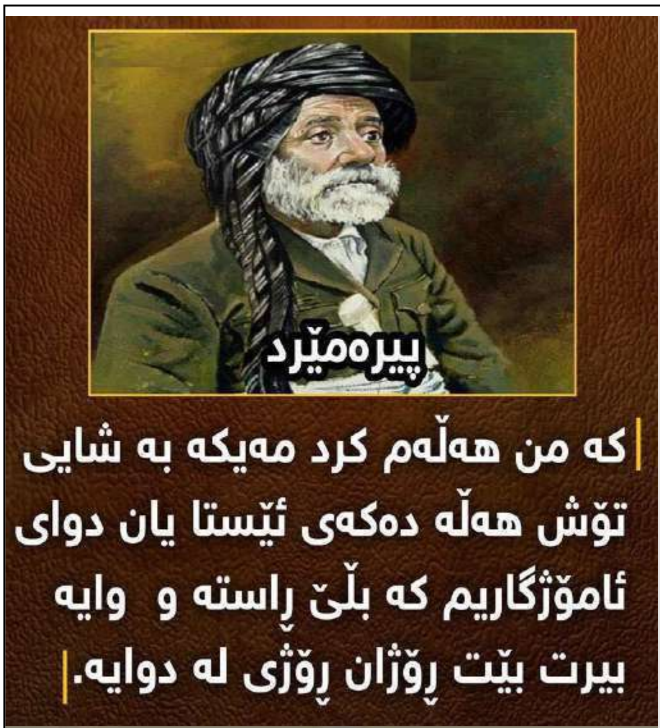

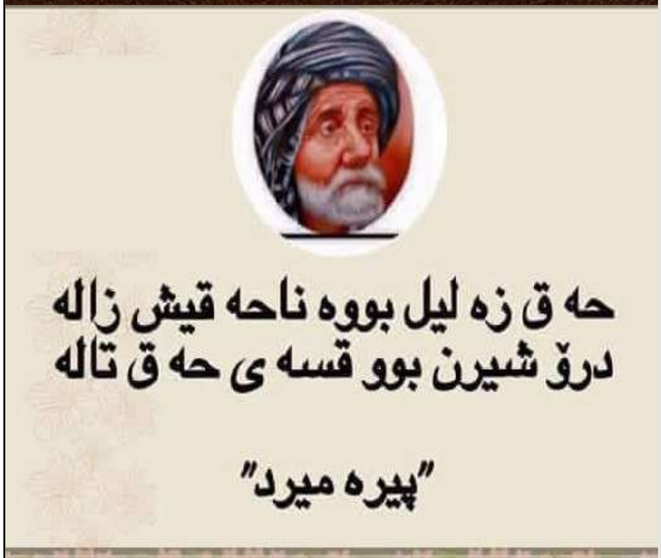

یادنامه

بڵاوکراوەیەکی کوردیی ناوبەناوە، یادەوەری و یاداشتی جەنگاوەر و کەسایەتییە کوردستانییەکان دەگێڕێتەوە، بەشێوەی ئەلکترۆنی لە هۆڵەندا بڵاودەبێتەوە.

YADNAMA

سەرپەشتیار: سەرکەوت محەمەد فەتاح (جیهان)

E–mail : sarkawt_47@hotmail.com

سکرتێری نوسین: سه‌پان حه‌سه‌ن

HOLLAND –Amsterdam
Mob& Viber& WhatsApp: +31615852703